

שיעור לפורים: אסתר – זהות ומנהיגות

מטרות

- ללמוד על החג ועל מגילת אסתר.
- דיון בסוגיית הזהות הקבוצתית של המשתתפים ובכלל, ובזיקה בינה לבין היכולת להשמיע קול ולהנהיג.

מבנה השיעור:

5 דקות	פתיחה: הצגת נושא המפגש
25 דקות	קריאת המגילה
15 דקות	לימוד בחברותות: אין אסתר מגדת
30 דקות	אסיף
30 דקות	קריאה מודרכת: אם החרש תחרישי
30 דקות	לימוד קבוצתי: על זהות ומנהיגות
5 דקות	סיכום: כתבוני לדורות

פתיחה: הצגת נושא המפגש

המפגש יוקדש ללימוד על חג פורים ועל מגילת אסתר. קריאת המגילה היא אחת ממצוות החג ולפי ההלכה היא חלה על כולם, גברים, נשים וילדים. המגילה נקראת על שם אסתר, דמות-מפתח בעלילה. מגילת אסתר היא ייחודית ב"נוף המקראי": היא נקראת על שם אישה (כמו גם מגילת רות), ולא זאת בלבד, אלא על שמה הנכרי (כפי שנראה בהמשך). העלילה של הסיפור מתרחשת בממלכת פרס בגולה, שם האל אינו מוזכר בה והתערבותו אינה נזכרת במפורש. הייחודיות של מגילת אסתר מעוררת סקרנות: מדוע מהווה מגילת אסתר חלק מהתנ"ך, ומדוע מכונה המגילה על שמה של אסתר? הלימוד שלנו היום יעסוק בשאלות אלו דרך חקירה והעמקה בקטעים מתוך המגילה, תוך התמקדות בדמותה של אסתר. קודם לכן, נתוודע לסיפור העלילה דרך קריאת המגילה.

קריאת המגילה בטעמים

 מומלץ לבדוק קודם למפגש האם יש משתתפת או משתתף שיוכלו לקרוא בפני הקבוצה בטעמי המקרא. קריאת המגילה נועדה לחוות קריאה בטעמי המקרא בקבוצה, וכן להפגיש את המשתתפים עם הסיפור השלם של המגילה. גם אם אין אפשרות לקריאה בטעמים, מומלץ לפתוח את המפגש בקריאה רגילה של מגילת אסתר על מנת שכל המשתתפים יכירו את הסיפור.

לימוד בחברותות: אין אסתר מגדת את מולדתה ואת עמה

סיפור העלילה נפתח בהצגה של שתי דמויות מרכזיות בהגדה: מרדכי ואסתר. דמויות אלו ממלאות תפקיד מפתח בהתפתחות העלילה וגורמות לתהפוכות בה. אולם מרדכי ואסתר הן דמויות השונות זו מזו באופן שבו הן מתוארות ופועלות. נעיין שוב בקטע הפותח את המגילה ונידרש לאופן בו מתוארות שתי הדמויות.

אִישׁ יְהוּדִי, הִיָּה בְּשׁוֹשֵׁן הַבֵּירָה; וְשֵׁמוֹ מְרְדֳכִי, בֶּן יְאִיר בֶּן-שִׁמְעִי בֶּן-קִישׁ אִישׁ יְמִינִי. אֲשֶׁר הִגְלָה, מִירוּשָׁלַיִם, עִם הַגָּלָה אֲשֶׁר הִגְלָתָהּ, עִם יְכָנְיָה מֶלֶךְ-יְהוּדָה אֲשֶׁר הִגְלָה, נְבוּכַדְנֶצַּר מֶלֶךְ בָּבֶל. וַיְהִי אִמֵּן אֶת הַדָּסָה, הִיא אֶסְתֵּר בַּת-דָּדוּ כִּי אֵין לָהּ, אָב וְאָם; וְהִנְעִרָה יַפֶּת-תֵּי אָר, וְטוֹבֵת מֶרְאָה, וּבְמֹת אֲבִיהָ וְאִמָּהּ, לִקְחָה מְרְדֳכִי לֹו לְבַת.

וַיְהִי, בְּהִשְׁמַע דְּבַר-הַמֶּלֶךְ וְדָתוֹ, וּבְהַקְבֹּץ נְעֻרוֹת רַבּוֹת אֶל-שׁוֹשֵׁן הַבֵּירָה, אֶל-יַד הַגִּי; וַתִּלְקַח אֶסְתֵּר אֶל-בֵּית הַמֶּלֶךְ, אֶל-יַד הַגִּי שִׁמְרֵ הַנְּשִׁים. וַתִּיטֵב הַנְּעִרָה בְּעֵינָיו, וַתִּשָּׂא חֶסֶד לִפְנָיו, וַיְבַהֵל אֶת-תַּמְרוּקִיָּה

ואת-מנותה לתת לה, ואת שבע הנערות הראיות לתת-לה מבית המלך; וישנה ואת-נערותיה לטוב, בית הנשים.

לא הגידה אסתר, את עמה ואת מולדתה: כי מרדכי צוה עליה, אשר לא-תגיד. ובכל יום ויום מרדכי מתהלך, לפני חצר בית-הנשים: לדעת את שלום אסתר, ומה יעשה בה. ובהגיע תר נערה ונערה לבוא אל המלך אחשוורוש, מקץ היות לה פדת הנשים שנים עשר חדש כי פן ימלאו, מי מרוקיהו: ששה חדשים, בשמן המר, וששה חדשים בבשמים, ובתמרוקי הנשים. ובזה, הנערה באה אל-המלך את כל-אשר ת'אמר ינתן לה, לבוא עמה, מבית הנשים, עד-בית המלך. בערב היא באה, ובבקר היא שבה אל-בית הנשים שני, אל-יד שעשגז סריס המלך, ש'מר הפילגשים: לא תבוא עוד אל-המלך, כי אם חפץ בה המלך ונקראה בשם. ובהגיע תר אסתר בת-אביחיל ד'ד מרדכי אשר לקח-לו לבת לבוא אל-המלך, לא בקשה דבר כי אם את אשר י'אמר הגי סריס-המלך, ש'מר הנשים; ותהי אסתר נשאת חן, בעיני כל-ר'איה. ותלקח אסתר אל המלך אחשוורוש, אל-בית מלכותו, בח'דש העשירי, הוא ח'דש טבת בשנת-שבע, למלכותו. ויאבה המלך את-אסתר מכל-הנשים, ותשא-חן וחסד לפניו מכל-הבתולות; וישם פת-מלכות ב'ראשה, וימליכה תחת ושתי. ויעש המלך משתה גדול, לכל שריו ועבדיו את, משתה אסתר; והנחה למדינות עשה, ויתן משאת כ'יד המלך. ובהקבץ בתולות, שנית; ומרדכי, י'שב בשער-המלך. אין אסתר, מגדת מולדתה ואת עמה, כאשר צוה עליה, מרדכי; ואת-מאמר מרדכי אסתר ע'שה, כאשר היתה באמנה אתו.

- כיצד מוצגים אסתר ומרדכי? (שימו לב לפעלים המוצמדים לכל דמות)
- מדוע מצווה מרדכי על אסתר שלא להגיד את עמה ומולדתה? כיצד הדבר משפיע על אסתר לדעתכם?

הפתיחה מביאה פרטים ביוגרפיים אודות מרדכי ואסתר. האופן בו מתוארת הביוגרפיה של כל אחת מהדמויות מעלה הבדלים בולטים ביניהם, הן בגיבוש הזהות האישית, הן במידת האקטיביות המאפיינת כל דמות.

אסתר מוצגת כיתומה מאב ומאם, בעוד שמרדכי מוצג כ"איש יהודי", והכתוב פורש את אילן היוחסין שלו עד לגלות יהודה. ההנגדה החדה ביניהם מציגה את אסתר כתלושה משורשים, לעומת מרדכי ש"נטוע" היטב במסורת.

בנוסף, עולה בפתיחה כי אסתר הוא שם שני (ככל הנראה שם נוכרי, אסתר הוא שם של אלה בבליית) לשמה המקורי של אסתר, הדסה. השימוש בשם הנכרי מעמיק את תחושת התלישות וחוסר השייכות של אסתר. אמנם גם מרדכי הוא שם נכרי (מרדוך הוא שמו של אל בבלי), אך נראה שבמקרה של מרדכי אין השם מטשטש את הזהות היהודית. הוא מוצג בראש ובראשונה כ"איש יהודי" שמוצאו ידוע לכל. לעומת זאת, במקרה של אסתר נראה כי שם הוא נדבך נוסף בטשטוש ובהסתרה של הזהות היהודית של אסתר בבית המלוכה. אסתר מצווה שלא להגיד את עמה ומולדתה, ולמנוע זיהוי שלה כיהודיה.

הסתרת הזהות וההימנעות מדיבור על מוצאה נעשית במצוות מרדכי. היוזמה וההחלטה אינה שלה, אלא של מרדכי. נראה כי במקרה זה, כמו במקרים אחרים בקטע אסתר פסיבית ומופעלת על ידי זולתה: היא מאומצת על ידי מרדכי, נלקחת לבית המלוכה, אינה מבקשת דבר ושוקת כמצוות מרדכי. גם במישור האקטיביות והיוזמה ישנה הנגדה חדה לדמותו של מרדכי. מרדכי מאמץ את אסתר, מצווה עליה שלא להסגיר פרטים על מוצאה, מתהלך בפני ארמון המלך, וחוקר לגבי גורלה של אסתר. אמנם, מרדכי אינו מתקומם נגד לקיחת אסתר ואינו מופיע בפני המלך או אנשי הארמון כדודה, ואינו מתקומם כנגד לקיחתה, אך עדיין הוא מופיע כמי שיוזם ופועל על אף הקושי לעמוד אל מול בית המלך. הפעלים המוצמדים לכל דמות מחדדים את ההבדלים בהקשר זה. בעוד שהפעלים המתארים את מרדכי הם בצורת פעיל, רוב הפעלים המוצמדים לאסתר הם בצורת סביל.

המגילה אינה מסבירה מדוע אוסר מרדכי על אסתר לגלות את מוצאה היהודי. ייתכן כי מרדכי חשש כי הסגרת מוצאה עשויה לסכן אותה או את מעמדה בבית המלך. ההשתייכות לקבוצת מיעוט לעיתים יכולה לעורר עוינות ואיבה, כפי שניתן לעמוד מהתפתחות הסיפור. אולם גם במקרים שאינם מערבים סכנת-חיים, מוצאה היהודי של אסתר עשוי לעורר תגובות של בוז מהסובבים אותה. הסתרת מוצאה היהודי של אסתר נועד אם כן, להגן עליה.

הסבר אפשרי אחר הוא שהסתרת מוצאה היהודי של אסתר נועד לטשטש את הזיקה בין מרדכי ובין אסתר, במטרה ליצור יתרון אסטרטגי פוטנציאלי למרדכי. מרדכי מבקש לשמור על קשרים בבית המלוכה בעת הצורך, מבלי שהדבר ייודע ברבים.

הסתרת מוצאה של אסתר עשויה להשפיע בדרכים שונות. העובדה שאסתר אינה מזוהה כיהודיה על ידי הסובבים אותה עלול להשליך גם על תפיסת הזהות האישית שלה. המשוב והדרך בה אנו נתפסים על ידי זולתנו הוא מרכיב לא מבוטל באופן שבו אנו תופסים את עצמנו. העדר סממנים חיצוניים של זהות עלול להביא לתחושות של ניתוק ותלישות מקבוצת הזהות אליה אנו משתייכים. המשתתפים עשויים להצביע על קשר אפשרי בין הפסיביות של אסתר ובין הציווי שלא להגיד את עמה ומולדתה. אסתר המצווה לשתוק לגבי מוצאה, בוחרת לשתוק גם בהקשרים אחרים, היא אינה מבקשת דבר מלבד מה שהגי סריס המלך מורה לה, ולמעשה היא כלל אינה פוצה פה בקטע הפותח של המגילה.

אסיף

- מה אפשר לומר על זהותה האישית והקבוצתית של אסתר כפי שהיא מתוארת בפתיחת המגילה?
- האם נתקלתם במקרים בהם היה ניסיון להסתיר או להצניע את הזהות הקבוצתית? מאלו טעמים?

אסתר מתוארת בפתיחת המגילה כדמות שמובלת ומופעלת על ידי זולתה. הפעלים המוצמדים אליה הם לרוב בצורת סביל, ובאינטראקציה עם הסובבים אותה היא אינה יוזמת, אלא פועלת בהתאם למצווה עליה. מאפיין בולט של אסתר הוא השתיקה. אסתר אינה פוצה פה בקטע הפותח של המגילה. עוד מצוין כי שתיקתה (או לפחות חלק ממנה) נעשית במצוות מרדכי, שתובע ממנה שלא לגלות את ארצה ומולדתה.

הציווי של מרדכי על אסתר שלא לגלות את מוצאה יכול להתפרש כפעולה שנועדה להגן על אסתר. מרדכי חושש שמא מוצאה של אסתר יביא לתגובות של בוז או איבה מהסובבים אותה. ניתן לבחון בקבוצה האם הם נתקלו במקרים דומים בהם השיוך התרבותי או האתני מזוהה כנקודת תורפה הפוגעת ביכולת של הפרט להשתלב בתרבות הרוב ולהתקדם. המשתתפים עשויים להעלות דוגמאות מחוויות אישיות שלהם או של קרובים להם בהם השיוך הקבוצתי שימש להם לרועץ. הצנעת הזהות יכולה להיעשות בדרכים שונות, אם על דרך שינוי שם (משם זר לשם בעל צביון מקומי), או על דרך טשטוש סממנים חיצוניים (לבוש, עגה או ביטויים מסוימים, שינוי טעמים במוסיקה וכדומה). חלק מהמשתתפים עשויים להצביע גם על המחיר האישי שהיה כרוך בכך: פגיעה בביטחון העצמי, אנטגוניזם כלפי תרבות הרוב או לחילופין כלפי קבוצת ההשתייכות, נקיפות-מצפון ביחס לדמויות קרובות (הורים, סבים וכדומה).

בחלק מן המקרים, ההורים או דמויות קרובות אחרות הם אלו שמבקשים לטשטש את הזהות של ילדיהם במטרה להקנות להם סיכויים טובים יותר להשתלבות בחברה ובתרבות הרוב. בדומה למרדכי, טשטוש או הסתרת הזהות נעשית כפועל יוצא של רצון להגן על הילדים. יחד עם זאת, הציווי לטשטש את הזהות יכול ליצור קונפליקט בין הילדים להורים, ולעיתים גם קונפליקט

פנימי בקרב הילדים. ביטוי לקונפליקט מעין זה, מתאר אלמוג בהר בסיפור "אנא מן אל יהוד" (מומלץ להקריא את הקטע מהסיפור במהלך הדיון). הסיפור יכול לעודד תגובות של המשתתפים. לחילופין, ניתן להקריא את הטקסט כסיכום לאסיף):

הורי עמדו עיקשים מולי ומול פני המגיפה זוכרים בכמה שנים של מאמץ קנו להם את מבטאם הנקי, והחלו רומזים לי נחרצות לחדול, מזכירים לי את תוכניותי ללמוד. והיו מבקשים מאוד מה יכולתי לעשות, איך אוכל לכסות על געגועי וגעגועי פתאום בתוך הקול הזה שהוא כל כך זר לי, ואני מצר ומצטער כי הוא יוצא ממני, אבל גם לא יכול ככה, ככה סתם ברגע אחד לעצור אותו כי אין בו מחסום מתוכו ואין בו מעצור. אם תמשיך את הדיבור הזה הנמשך ממך תרחק מן המלגות, אמר אבי וצדק מאוד מאוד, אם לא תשוב אל דיבורנו הפשוט מה יהיה עליך, אמרה אמי וצדקה מאוד מאוד, בכל ראיונותי היו כל הפרופסורים והפרופסוריות תמהים מאוד על מבטאי, מבקשים למצוא בי דיבור אחר, אוניברסיטאי יותר, אקדמאי יותר, חרף שהיו המילים כמעט אותן מילים, אולי מעט יותר שבורות. איך תמשיך אם תדבר כך, אמרו ביקשו מאוד מה יכולתי לעשות, והם דואגים מאוד את עתידי, ולא שלוות לבי החרבה, ולא אבני לבי השבורות, ולא פינות לבי המחודדות, לא יכלו לעזור להעביר ממני את הגזירה... והיה סבי מדבר אלי, שואל אותי בקולי האם יש סוף לסיפור הזה, ומה היסטוריה זו שלי מתערבת בשלך, איך באתי להפר חיך, אני דור מדבר ואיך אתה קם לחדש אותי, אתה הדור חיכנו אותו שלא יהיה מבדיל בין עברו לעבר מוריו, כי כבר כאב מאוד עברנו, ונשארתי במדבר למאכל עופות דורסים בשבילך, כדי שלא תזכור אותי, שלא תהיה כואב כמונו...

(אלמוג בהר, "אנא מן אל יהוד")

אלמוג בהר – משורר ומבקר ספרות. "אנא מן אל-יהוד", סיפור קצר של בהר, זכה במקום הראשון בתחרות הסיפור הקצר של "הארץ" לשנת 2005. הסיפור עוסק בצעיר ישראלי יהודי ממוצא עיראקי המתחיל לדבר במבטא הערבי של סבו, ובמהפכה תרבותית שחלה בעקבות כך בחברה בישראל. הסיפור זכה להדים רבים בארץ ובעולם.

חשוב לציין כי ייתכנו ביטויים שונים לקונפליקט: התרחקות מקבוצת השייכות או פיתוח תחושות עוינות לתרבות הרוב השלטת. אחד הביטויים לכך יכול להיות בשתיקה הנובעת ממבוכה ובלבול. לאור זאת, ניתן לבחון מחדש בקבוצה את השאלה מה עומד מאחורי שתיקתה של אסתר, לאור הסיפור והדיון באסיף, ולעמוד על הזיקה האפשרית שבין שתיקתה לאיסור לגלות את זהותה.

קריאה מודרכת: אם החרש תחרישי

פתיחת המגילה הציגה לנו את דמויותיהם של אסתר ומרדכי ואת היחסים ביניהם. על פניו, נראה כי אסתר נתונה למרותו ולמשמעתו של מרדכי: היא נשמעת למצוות מרדכי שלא להסגיר את עמה ומולדתה. יחסיה עם מרדכי נראים תואמים להתנהלותה אל מול גורמים אחרים: היא נלקחת לבית המלוכה, אינה מבקשת דבר ושותקת. אולם, עם התפתחות העלילה נראה שהדינאמיקה ביחסים של אסתר עם סביבתה משתנים. נקרא יחד את הקטע שבו השגרה של אסתר בבית המלוכה מתחילה להתערער, ונחקור מה קרה באותה נקודה שממנה דברים התחילו להתהפך.

נקרא יחד (מבקשים מאחד המשתתפים לקרוא תוך עצירות מונחות).

ומרדכי, ידע את-כל-אשר נעשה, ויקרע מרדכי את-בגדיו, וילבש שק ואפר; ויצא בתוך העיר, ויזעק זעקה גדולה ומרה. ויבוא, עד לפני שער-המלך: כי אין לבוא אל-שער המלך, בלבוש שק. ובכל-מדינה ומדינה, מקום אשר דבר-המלך ונתנו מגיע אבל גדול ליהודים, וצום ובכי ומספד; שק ואפר, יצע לרבים. ותבואינה (ותבואנה) נערות אסתר וסריסה, ויגידו לה, ותתחלחל המלכה, מאד; ותשלח בגדים להלביש את-מרדכי, ולהסיר שקו מעליו ולא קבל.

ותקרא אסתר להתך מסריסי המלך, אשר העמיד לפניו, ותצוהו, על מרדכי לדעת מה זה, ועל מה זה. ויצא התך, אל-מרדכי אל החוב העיר, אשר לפני שער-המלך. ויגד לו מרדכי, את כל-אשר קרהו; ואת פרשת הכסף, אשר אמר המן לשקול על-גנזי המלך ביהודיים (ביהודים) לאבדם. ואת-פתשגן כתב-הדת אשר נתן בשושן להשמידם, נתן לו להראות את אסתר, ולהגיד לה; ולצוות עליה, לבוא אל המלך להתחנן לו ולבקש מלפניו על עמה.

ויבוא, התך; ויגד לאסתר, את דברי מרדכי. ות' אמר אסתר להתך, ותצוהו אל מרדכי. כל עבדי המלך ועם מדינות המלך ידעים, אשר כל איש ואשה אשר יבוא אל המלך אל החצר הפנימית אשר לא יקרא אחת דתו להמית, לבד מאשר יושטי לו המלך את-שכרביט הזהב, וחייה; ואני, לא נקראתי לבוא אל המלך זה, שלוששים יום. ויגידו למרדכי, את דברי אסתר.

וי' אמר מרדכי, להשיב אל-אסתר: אל תדמי בנפשך, להמלט בית-המלך מכל היהודים. כי אם החרש תחרישי, בעת הזאת כוח והצלה יעמוד ליהודים ממקום אחר, ואת ובית-אביך ת' אבדו; ומי יודע אם לעת קזאת, הגעת למלכות.

ומרדכי ידע... גם בקטע הזה מרדכי מוצג כמי שיודע ופועל. הוא מפגין בפומבי את אבולו על הגזירה, ומופיע בפתח הארמון לבוש שק, על אף האיסור. **ובכל מדינה ומדינה** - השמועה על הגזירה של המן פשטה ברחבי המדינה, והיהודים מפגינים אבולות, לבוש שק ואפר לרבים. **ותבואנה נערות אסתר...** - נערות אסתר באות להודיע לה על מרדכי, ואסתר "מתחלחלת". ישנן פרשנויות שונות לפועל "ותחלחלת", שהמשותף להן הוא ביטוי פיזי לזעזוע. **ותשלח בגדים** - אסתר בתגובה שולחת בגדים למרדכי. כיצד ניתן לפרש את תגובתה של אסתר? מדוע היא שולחת לו בגדים? דרך אחת היא לפרש את שליחת הבגדים כאקט שמבטא ניתוק ואטימות. כל היהודים בממלכה לבושים בגדי אבל וצמים, אך אסתר הספונה בארמון, אינה מודעת למתרחש ומבקשת להסתיר את מחאתו של מרדכי. היא אף אינה שואלת אותו מדוע הוא לבוש שק מול ארמון המלך, אלא מנסה לכסות. דרך שנייה היא לראות את שליחת הבגדים כביטוי לחוסר יכולתה של אסתר להתמודד עם הגזירה. על אף שהיא מודעת למתרחש או לכל הפחות לכך שמשוהו חמור אירע, היא מבקשת להימנע ממעורבות, ולהותיר את המחאה והקושי מחוץ לתחומה. על כן, היא אינה פונה למרדכי בשאלה אלא בשליחת הבגדים. **ותקרא אסתר...** - בתגובה לסירובו של מרדכי, אסתר שולחת את אחד מסריסי המלך, אך הפעם לא כדי להסתיר אלא לשאול "מה זה ועל מה זה". אסתר מבקשת לדעת מה משמעות מעשיו של מרדכי ולאילו תכלית הם נעשו. סירובו של מרדכי מאלץ את אסתר לצאת מה"בועה" ולבחון מה מתרחש סביבה. **ויד לו מרדכי...** - מרדכי מספר לשליחה של אסתר את אשר אירע, ואף מצווה עליה לנקוט פעולה ולהתחנן בפני המלך על עמה. הכתוב מנסח את דברי מרדכי בתקיפות: "נתן לו להראות את אסתר", "ולהגיד לה" "ולצוות עליה". מרדכי אינו אמביוולנטי בפנייתו לאסתר, אלא הוא חד-משמעי בקריאתו למעורבותה. **"ויבוא התך..."** - כשמגלה התך לאסתר היא משיבה למרדכי כי החוק מחייב מיתה לכל מי שמגיע לחצר המלך בלי שנקרא, והיא לא נקראה אל המלך שלוששים יום. אסתר למעשה מעמידה מול דרישת מרדכי את הסיכון האישי שלה, ואת החשש שמא תשלם בחייה בגין מעורבותה. **ויאמר מרדכי להשיב אל אסתר...** - מרדכי דוחה את דברי אסתר. כנגד טיעונה של אסתר בדבר הסיכון האישי, הוא משיב בטיעון נגדי, או בטיעונים נגדיים.

● כיצד מנסה מרדכי להניע את אסתר לפעולה? מה הוא מבקש לעורר?

פרשנים הציעו תשובות שונות לשאלה. נקרא יחד מספר פרשנויות:

"ולבקש מלפניו על עמה"...עד עתה אין אסתר מגדת, מעתה נתן לה רשות להודיע שהיא יהודית, שנאמר "על עמה"...

ובשמות רבה (ל, ד) כתוב: "וכן אסתר נתנה נפשה על ישראל ונקראו על שמה, שנאמר "ולבקש מלפניו על עמה".

ולפי דבריהם היה זה ממדכי הצדיק לחזק ידיה ולהלהיב אותה, שתמסור עצמה לסכנה, כאשר עשה משה רבנו עליו השלום, שאמר: "ועתה אם תשא חטאתם ואם אין מחני נא מספרך אשר כתבת" (שמות לב, לב). וזכה שנקראו עמו, וכן היא תזכה שנקראו עמה.

(רבי שלמה אלקבץ, ספר מנות הלוי (ב), עמ' כו)

רבי שלמה בן רבי משה הלוי אלקבץ - ממקובלי ופייטני צפת במאה ה-16. נודע ברבים בשל פיוט קבלת שבת שלו, "לכה דודי", שהוכנס לכל סידורי התפילה. עיקר פעילותו ותרומתו בתחום חוכמת הנסתר. בין ספריו: "איילת אהבים", "ברית הלוי"

"כי אם החרש תחרישי" אחר שהכתוב הבטיח ואמר "לא מאסתים ולא געלתים לכלותם" (ויקרא, כו). וכל ישראל היו באותה צרה, כמבואר למעלה, אם כן יתחייב כי רווח והצלה יעמוד ליהודים. ולפי שהיה לך מקום למחות ואינך מוחה ואת ובית אביך תאבדו. ואם תאמר "לכל יש זמן, ועדיין יש שהות לבא אל המלך להתחנן לו בתוך שנת הגזירה ולהמתין עד העת שתיקרא" כאשר כבר אמרנו. ומי יודע אם לעת כזאת – ומי יודע אם לעת האבדון אשר היא מזאת השנה לשנה אחרת תחיי אז ותוכלי להושיע את ישראל. עיין דברם "אל תאמר לכשאתפנה אשנה" (אבות ב').

(רבי יצחק עראמה, עקידת יצחק, מגילת אסתר, ע"א)

ר' יצחק עראמה - רב דרשן ופילוסוף. נודע בשם על שם ספרו "עקדת יצחק". נולד בספרד בערך בשנת 1420, אחרי גירוש ספרד היגר לנאפולי ושם נפטר בשנת 1494.

- **כיצד מנסה מרדכי להניע את אסתר לפעולה לאור כל אחת מהפרשנויות? מה הוא מבקש לעורר?**
- **האם חוויתם עימותים דומים? כיצד השפיעו עימותים אלו על עיצוב הזהות שלכם ו/או על הנועה לפעולה שלכם בעולם?**

 המשתתפים בקבוצה עשויים להעלות תשובות שונות באשר לניסיון של מרדכי להניע את אסתר. הוא פותח את דבריו בתיאור מפורט של התרחשות העניינים. הניסוח המפורט וריבוי הפעלים ("להראות את אסתר, ולהגיד לה...ולצוות עליה") מצביע על מצב החירום בו נתונים היהודים. כמו כן, מרדכי פונה אל אסתר בדרישה להציל את "עמה", ניסוח רגשי שיוצר זיקה ומחויבות של אסתר ליהודים. אולם כאשר אסתר עונה למרדכי כי הפנייה לאחשוורוש כרוכה בסיכון עצמה, מרדכי מתנסח בחדות: אם אסתר תימנע מפעולה בשל החשש לחייה, היא ובית אביה יאבדו וליהודים תמצא הצלה ממקום אחר. ניתן לפרש את דברי מרדכי כאיום מפורש על אסתר: אם היא לא תנקוט פעולה היא מתחייבת בנפשה. אולם, דבריו של מרדכי אינם מתמצים באיום. הוא מדגיש כי את האחריות האישית של אסתר ושעת הכושר שלה לעשות מעשה ("אם לעת כזאת הגעת למלכות").

רבי שלמה אלקבץ ורבי יצחק עראמה מדגישים מרכיבים שונים בדברי מרדכי לאסתר, ומתוכם מציגים פרשנויות שונות על האופן בו מנסה מרדכי לשכנעה.

פרשנותו של רבי שלמה אלקבץ מתמקדת בדבריו של מרדכי להתך, ובביטוי "ולבקש מלפניו את עמה". מרדכי, שעד כה ציווה על אסתר להסתיר את יהדותה, מצווה עליה להזדהות בפני אחשוורוש כיהודיה. אולם נראה כי הדרשה לגילוי הזדהות אינה רק בפני אחשוורוש, **אלא גם אמירה שנועדה לחזק את ההזדהות והזהות של אסתר עצמה**. רבי שלמה אלקבץ מצטט מתוך המדרש בשמות רבה המקביל בין מעשה משה למעשה אסתר, ששניהם זכו שעם ישראל יקרא על שם, כיוון שהיו נכונים להקריב את עצמם בעבור. המעורבות של משה והנכונות שלו לסכן את רווחתו האישית על מנת להגן על בני-ישראל היא שהביאה לכך שעם ישראל יקרא על שמו. **רבי אלקבץ לומד מכאן כי מרדכי ביקש להניע את אסתר לסכן את עצמה כגילוי של מעורבות וסולידאריות, בדומה למשה**.

הפרשנות של רבי יצחק עראמה מתמקדת בתגובתו של מרדכי לסירובה של אסתר, ובביטוי "אם החרש תחרישי". דבריו של מרדכי מוכיחים את אסתר על חוסר הנכונות לנקוט פעולה. בעוד שליהודים תמצא הצלה ממקור אחר (בהסתמך על הפסוק: "לא מאסתים ולא געלתם לכלותם"), הרי שההזדמנות של אסתר לפעול היא חד-פעמית. **רבי יצחק עראמה רואה את דבריו של מרדכי כקריאה לאסתר ל"רדת מהגדר" ולעשות מעשה**. הוא מדגיש את ממד הזמן ואת נחיצות השעה. הדגש בדבריו אינו על המחויבות שלה לעם ועל תלותו של העם בה, אלא על העובדה **שגילוי מעורבות ויוזמה הוא שעת-מבחן עבודה**.

דבריו של מרדכי לאסתר מתוארים בשתי הפרשנויות כדברים שנועדו ל"עורר" את אסתר, אך מציעים כיווני-פרשנות שונים בשאלה לעורר את מה. רבי שלמה אלקבץ רואה בדבריו של מרדכי התעוררות תחושת חיבור ומעורבות לעם ישראל. מרדכי למעשה מזכיר או משקף לאסתר את היותה חלק מקולקטיב שאליו היא מחויבת, ופונה לרגשות המחויבות והמעורבות שלה כלפי הקולקטיב היהודי. חשוב לציין כי פרשנותו של ר' אלקבץ תולה את **תחושת השייכות לעם וההזדהות עמו בהנעה פנימית, ולא במקור חיצוני**. כמו בדוגמא של משה רבנו, המסירות והמעורבות הן שהופכות את העם למרכיב מרכזי בזהות ולמעגל שייכות. אם בפתיחה עמדנו על חשיבות המסרים שמסדרת הסביבה על כיוון ועיצוב הזהות, הרי שהפרשנות מצביעה על העשייה כמה שמכונן את הזהות האישית ותחושת השייכות.

פרשנותו של רבי יצחק עראמה רואה בדבריו מרדכי ניסיון לעורר את **תחושת הדחיפות ואת הצורך לנקוט פעולה**. הציפייה של אסתר שדברים יתפתחו מאליהם וההמתנה לשעת כושר ("ועדין יש שהות לבוא אל המלך להתחנן") מביאה לפסיביות ולרפיון. מומלץ לציין בפני הלומדים כי הופעות הפועל "החרש" בתנ"ך מתארות שתיקה שהיא הימנעות מתגובה (ראה: שמואל ב יג, כ, מלכים ב, יח, תהילים נ, כא). **רבי יצחק עראמה מפרש את דברי מרדכי כשלילת הלגיטימציה המוסרית בעמדה ניטראלית ובהימנעות מתגובה**. ניתן לשאול את המשתתפים על התנסויות מקבילות שלהם בעשייה החברתית, בהן הזמן היה גורם קריטי. האם היו מקרים בהם הישיבה על הגדר ואי נקיטת פעולה נוכח עוולות גרמה לפגיעה בלתי-הפיכה.

מומלץ לבחון בקבוצה האם הם חוו עימותים דומים, וכיצד הם השפיעו עליהם. עימותים אלו יכולים להיות מול דמויות משמעותיות בחייהם: הורים, אחים, חברים או מורים, שגרמו להם לראות באור שונה את עצמם וסביבתם. כמו כן, עימותים אלו אינם חייבים להיות עימותים ישירים, כמו במקרה של מרדכי ואסתר, אלא עימותים עם טענות מעין אלו: הרצאה, ספר או סרט ש"עורר" אותם וגרם להם לעזוץ. עוד מומלץ לבחון כיצד חוויות אלו השפיעו על המשתתפים: האם עוררו לפעולה או דווקא יצרו אנטגוניזם וריחוק. ייתכן כי בחלק מהמקרים העימות הניע תהליך של חקירה וחשיבה.

לימוד קבוצתי: על זהות ומנהיגות

הלימוד חשף אותנו לעימות בין מרדכי ובין אסתר, והציג פרשנויות שונות על הניסיונות של מרדכי להניע את אסתר לפעולה. בחלק זה נבחן מה קרה לאסתר בעקבות העימות ומה נוכל ללמוד מכך.

וַתֹּאמֶר אֶסְתֵּר, לְהָשִׁיב אֶל מְרֹדֶכִי. לֶךְ כְּנוֹס אֶת כָּל הַיְהוּדִים הַנִּמְצְאִים בְּשׁוֹשָׁן, וְצוּמוּ עִלַּי וְאַל תֹּאכְלוּ וְאַל תִּשְׁתּוּ שְׁלֹשֶׁת יָמִים לַיְלָה וַיּוֹם. גַּם אֲנִי וְנַעֲרֹתַי, אֲצוּם כֵּן; וּבְכֵן אָבֹא אֶל הַמֶּלֶךְ, אֲשֶׁר לֹא כִדָּת, וְכֹאֲשֶׁר אֲבִדְתִּי, אֲבִדְתִּי. וַיַּעֲבֹר מְרֹדֶכִי; וַיַּעַשׂ, כְּכֹל אֲשֶׁר צִוְתָה עָלָיו אֶסְתֵּר... וַיְהִי בַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי וַתִּלְבַּשׁ אֶסְתֵּר מְלָכוּת וַתַּעֲמִד בַּחֲצַר בֵּית-הַמֶּלֶךְ הַפְּנִימִית נֹכַח בֵּית הַמֶּלֶךְ וַהֲמֵלֶךְ יוֹשֵׁב עַל כִּסֵּא מְלָכוּתוֹ בְּבֵית הַמְּלָכוּת נֹכַח פֶּתַח הַבַּיִת. וַיְהִי כִרְאוֹת הַמֶּלֶךְ אֶת אֶסְתֵּר הַמִּלְכָּה עֹמֶדֶת בַּחֲצַר נְשֹׂאָה חֹן בְּעֵינָיו וַיִּוָּשֵׁט הַמֶּלֶךְ לְאֶסְתֵּר אֶת-שַׁרְבִיט הַזֶּהָב אֲשֶׁר בְּיָדוֹ וַתִּקְרַב אֶסְתֵּר וַתִּגַּע בְּרַאשׁ הַשַּׁרְבִיט. וַיֹּאמֶר לָהּ הַמֶּלֶךְ מַה לָּךְ אֶסְתֵּר הַמִּלְכָּה וּמַה בִּקְשָׁתְךָ עַד חֲצֵי הַמְּלָכוּת וַיִּנָּתֶן לָךְ. וַתֹּאמֶר אֶסְתֵּר אִם עַל הַמֶּלֶךְ טוֹב יָבֹא הַמֶּלֶךְ וְהָמֵן הַיּוֹם אֶל הַמִּשְׁתָּה אֲשֶׁר עָשִׂיתִי לוֹ...

וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ לְאֶסְתֵּר גַּם בַּיּוֹם הַשֵּׁנִי בְּמִשְׁתֵּה הַיַּיִן מֵהַשְּׂאֵלְתְךָ אֶסְתֵּר הַמִּלְכָּה וַתִּנָּתֶן לָךְ וּמַה-בִּקְשָׁתְךָ עַד-חֲצֵי הַמְּלָכוּת וַתַּעַשׂ. וַתַּעַן אֶסְתֵּר הַמִּלְכָּה וַתֹּאמֶר אִם-מִצְאֵתִי חֹן בְּעֵינֶיךָ הַמֶּלֶךְ וְאִם-עַל-הַמֶּלֶךְ טוֹב תִּנָּתֶן-לִי נַפְשִׁי בְּשֵׂאֵלְתִי וְעַמִּי בְּבִקְשָׁתִי. כִּי נִמְכְּרָנוּ אֲנִי וְעַמִּי לְהַשְׂמִיד לְהַרְגוֹ וְלֵאבֹד וְאֵלּוּ לְעַבְדִּים וְלִשְׁפָחוֹת נִמְכְּרָנוּ הַחֲרָשְׁתִּי כִּי אֵין הַצָּר שׁוֹה בְּנֶזֶק הַמֶּלֶךְ

(אסתר ד, טז – טז, ד)

- כיצד נוהגת אסתר לאחר העימות?
- מה גרם למהפך?

הייתי שואלת רק שאלה אחת. מה גרם למהפך? מאיפה האומץ הזה פתאום, אצל מישהי שפגשנו כפסיבית ואפילו מפוחדת? משהו כזה. כי פתאום יש אסתר אחרת, וכדאי לברר מה קרה כאן, מה קרה לה, האם זה באמת מהפך כמו שזה מתואר או אולי משהו ש"התבשל" בסתר וכאן "התפרץ"?

דמותה של אסתר בקטעים שלעיל עומדת בניגוד לדמות אותה פגשנו בפתיחת המגילה. היא מופיעה כדמות אקטיבית ויוזמת. בתגובה לעימות, אסתר אינה רק נענית למרדכי אלא גם יוזמת צעדים. הפעולה הראשונה בה היא נוקטת אינה פנייה לאחשוורוש אלא כינוס של היהודים וקביעת שלושה ימי צום. רק לאחריהם מתכננת אסתר את צעדיה להצלת היהודים וביטול גזירתו של המן. השינוי שחל באסתר אינו מתבטא רק במעורבות ובנכונות לסכן את עצמה, אלא גם בהשמעת קול ייחודי ובתפיסת עמדת מנהיגות כנגד העם: היא מכנסת אותו ותובעת ממנו גילוי של סולידאריות והזדהות.

ביטוי בולט לשינוי נמצא בדינאמיקה ביחסים בינה ובין מרדכי. בעוד שבפתיחה אסתר עושה את אשר מצווה אותה מרדכי, נראה כי בעקבות העימות חל חילוף תפקידים, אסתר היא היוזמת ומצווה, ואילו מרדכי הוא זה שנשמע לאסתר.

המשתתפים עשויים להעלות תשובות שונות באשר לגורם לשינוי. חלקם יצביעו על תחושת השייכות לעם וההזדהות עמו כגורם מאיץ לשינוי. החיבור המחודש לזהות הקבוצתית בעקבות המפגש עם מרדכי, מחזק את הביטחון האישי, ומשמש כוח מניע לעשייה. על כן, הצעד הראשון של אסתר חיזוק הזהות הקבוצתית היהודית, דרך כינוס ופעולה קולקטיבית. אחרים עשויים לתלות את הגורם לשינוי בתביעה מאסתר לנקוט עמדה ולפעול. ההבנה כי מוטלת עליה אחריות וכי הימנעות מפעולה כרוכה במחיר אישי ומוסרי, היא הגורם שדרבן אותה לקחת סיכון ולפעול. ייתכן כי התעוררות תחושת האקטיביות היוותה זרז גם לגיבוש הזהות הקבוצתית. כמו כן, ניתן לתהות בקבוצה למה ניתן לייחס את המפנה בהתנהגותה של אסתר. האם אכן מדובר ב"מהפך", שינוי פתאומי בעקבות העימות עם מרדכי, או בתהליך שהבשיל שתוצאותיו ניכרות לקראת סיום המגילה. בהקשר זה, ניתן לחזור לסיפור של אלמוג בהר ולתסיסה הפנימית עליה כיסתה השתיקה. ייתכן כי שתיקתה של אסתר כיסתה על תהליך פנימי של העלאת שאלות והתלבטויות, שהגיע לשיאו בעימות עם מרדכי.

בתום הלימוד, מומלץ לחזור לחוויות האישיות של המשתתפים בקבוצה ולבחון דרכן את הקשר בין זהות ובין היכולת להשמיע קול ולהנהיג: האם חיבור לזהות קבוצתית (לגווניה השונים: מזרחית, פמיניסטית ועוד) שימש להם כוח מניע להוביל שינוי ולפעול, האם העשייה החברתית היא שחיברה אותם למעגלי זהות או שמא מדובר על תהליכים השלובים ומשפיעים זה על זה.

- טקסט להעשרה על עשייה חברתית וזהות קבוצתית (ניתן להוסיף במהלך או בסיכום הלימוד הקבוצתי):

גדלתי בשכונת הקטמונים בשנות הששים והשבעים... בעקבות אחותי ובנות משפחה נוספות התחלתי ללמוד בבית ספר "בויאר" שבשכונת בית וגן. הייתי "ילדת אינטגרציה". המפגש עם ילדים אחרים היה טראומתי עבורי. בפעם הראשונה בחיי חשתי שאני מזרחית ומאז במשך שנים רבות ניסיתי להדחיק זאת... למרות הפעילות האינטנסיבית של אחותי, קלרה יונה-משומר, בתחום החברתי, **הצלחתי במשך שנות לימודי באוניברסיטה וגם אחריהן להמשיך לברוח עם כל מה שלא הייתי מסוגלת להתמודד איתו כנערה: המזרחיות שלי, שכונת המצוקה, השוליות.** מבית הספר בויאר יצאתי עם תפיסת עולם קפיטליסטית, שלפיה כל פרט צריך לדאוג לעצמו, ועתידו תלוי רק בו...

"קדמה" הייתה נקודת מפנה עבורי. במפגש עם "קדמה" איבדתי את התמימות שלי. ערכים רבים, כמו צדק ושוויון שהאמנתי עד אז שהם נכסי צאן ברזל של החברה הישראלית, איבדו את משמעותם בעיניי. **קדמה גם קישרה אותי למעגלים נוספים של פעילות חברתית, ארגונים ופרטים. המודעות שלי התפתחה לאיטה והתגברה בכל מפגש עם הורים וילדים מהשכונות ועיירות הפיתוח...**

אף פעם לא ממש עזבתי את השכונה. קרובי משפחתי המשיכו להתגורר בה, והקשר עמה נמשך גם דרך העבודה בקדמה. **אולם לפני כשנה וחצי כאשר התחלנו לקדם את פרויקט ספר הקהילה, חזרתי לשכונה באמת...**

(אילנה יונה, קולות משכונת הקטמונים, עמ' 15-16)

הספר "קולות משכונת הקטמונים" (בעריכת אילנה יונה) הוא סיכום ל"פרויקט קהילה" שערכו התלמידים, המורים וההורים של בית-הספר קדמה בירושלים. בית-הספר קדמה הוא מודל ייחודי במערכת החינוך בישראל: זהו בית-הספר התיכון היחידי בארץ, הממוקם בתוך שכונת מצוקה (שכונת הקטמונים בירושלים), שלומדים בו תלמידים במסלול לימודים עיוני מלא המוביל

לתעודת בגרות וללימודים גבוהים. בית הספר הוקם בשנת 1994, כתוצאה מביקורת של הורים, פעילים חברתיים ואנשי חינוך על מצב החינוך בשכונות ובעיירות הפיתוח.

סיכום: כתבוני לדורות

פתחנו את המפגש בהצגת אופייה הייחודי של מגילת אסתר, ולאור זאת בשאלה על מקומה של המגילה בתנ"ך. הלימוד הצביע על תהליך השינוי שאסתר עוברת, הלימוד הצביע על תהליך השינוי שעוברת אסתר, בו הזהות היהודית מתגבשת ומתעצבת. האחריות והמעורבות החברתית משחקים תפקיד-מפתח בתהליך, ומהווים נדבך מרכזי. ראינו כי תהליך עיצוב הזהות והשינוי שעוברת אסתר אינו תהליך פנימי בלבד, אלא הוא גם משליך על עיצוב הזהות היהודית הקולקטיבית, אסתר מצווה על כינוס היהודים ופעולה קולקטיבית לגילוי סולידאריות. אולם, בזאת לא מסתיים תפקידה של אסתר בעיצוב הזהות והזיכרון הקולקטיביים - סיפור העלילה נחתם בדרישתה של אסתר להיכלל בקנון היהודי: "ומאמר אסתר קיים את דברי הפורים האלה ונכתב בספר" (אסתר, ט, לב).

דפי מקורות

לימוד בחברותות: אין אסתר מגדת את מולדתה ואת עמה

איש יהודי, היה בשושן הבירה; ושמו מרדכי, בן יאיר בן-שמעי בן-קיש איש ימיני. אשר הגלה, מירושלים, עם הגלה אשר הגלתה, עם יכניה מלך-יהודה אשר הגלה, נבוכדנצר מלך בבל. ויהי אמן את הדסה, היא אסתר בת-דודו כי אין לה, אב ואם; והנערה יפת-ת'אר, וטובת מראה, ובמות אביה ואמה, לקחה מרדכי לו לבת.

ויהי, בהשמע דבר-המלך ודתו, ובהקבץ נערות רבות אל-שושן הבירה, אל-יד הגי; ותלקח אסתר אל-בית המלך, אל-יד הגי ש'מר הנשים. ותיטב הנערה בעיניו, ותשא חסד לפניו, ויבהל את-תמרזיקה ואת-מנותה לתת לה, ואת שבע הנערות הראיות לתת-לה מבית המלך; וישנה ואת-נערותיה לטוב, בית הנשים.

לא הגידה אסתר, את עמה ואת מולדתה: כי מרדכי צוה עליה, אשר לא-תגיד. ובכל יום ויום מרדכי מתהלך, לפני חצר בית-הנשים: לדעת את שלום אסתר, ומה יעשה בה. ובהגיע ת'ר נערה ונערה לבוא אל המלך אחשוורוש, מקץ היות לה כדת הנשים שנים עשר ח'דש כי פן ימלאו, ימי מרוקיהן: ששה ח'דשים, בשמן המ'ר, וששה ח'דשים בבשמים, ובתמרזיקי הנשים. ובזה, הנערה באה אל-המלך את כל-אשר ת'אמר ינתן לה, לבוא עמה, מבית הנשים, עד-בית המלך. בערב היא באה, ובב'קר היא שבה אל-בית הנשים שני, אל-יד שעשגז ס'ריס המלך, ש'מר הפילגשים: לא תבוא עוד אל-המלך, כי אם חפץ בה המלך ונקראה בשם. ובהגיע ת'ר אסתר בת-אביחיל ד'ד מרדכי אשר לקח-לו לבת לבוא אל-המלך, לא בקשה דבר כי אם את אשר י'אמר הגי ס'ריס-המלך, ש'מר הנשים; ותהי אסתר נ'שאת חן, בעיני כל-ר'איה. ותלקח אסתר אל המלך אחשוורוש, אל-בית מלכותו, בח'דש העשירי, הוא ח'דש טבת בשנת-שבע, למלכותו. ויאהב המלך את-אסתר מכל-הנשים, ותשא-חן וחסד לפניו מכל-הבתולות; וישם כתר-מלכות בר'אשה, וימליכה תחת ושתי. ויעש המלך משתה גדול, לכל ש'ריו ועבדיו את, משתה אסתר; והנחה למדינות עשה, ויתן משאת כ'יד המלך. ובהקבץ בתולות, שנית; ומרדכי, י'שב בשער-המלך. אין אסתר, מגדת מולדתה ואת עמה, כאשר צוה עליה, מרדכי; ואת-מאמר מרדכי אסתר ע'שה, כאשר היתה באמנה אתו.

- כיצד מוצגים אסתר ומרדכי? (שימו לב לפעלים המוצמדים לכל דמות)
- מדוע מצווה מרדכי על אסתר שלא להגיד את עמה ומולדתה? כיצד הדבר משפיע על אסתר לדעתכם?

הורי עמדו עיקשים מולי ומול פני המגיפה זוכרים בכמה שנים של מאמץ קנו להם את מבטאם הנקי, והחלו רומזים לי נחרצות לחדול, מזכירים לי את תוכניותי ללמוד. והיו מבקשים מאוד מה יכולתי לעשות, איך אוכל לכסות על געגועי וגעגועי פתאום בתוך הקול הזה שהוא כל כך זר לי, ואני מצר ומצטער כי הוא יוצא ממני, אבל גם לא יכול ככה, ככה סתם ברגע אחד לעצור אותו כי אין בו מחסום מתוכו ואין בו מעצור. אם תמשיך את הדיבור הזה הנמשך ממך תרחק מן המלגות, אמר אבי וצדק מאוד מאוד, אם לא תשוב אל דיבורנו הפשוט מה יהיה עליך, אמרה אמי וצדקה מאוד מאוד, בכל ראיונותי היו כל הפרופסורים והפרופסוריות תמהים מאוד על מבטאי, מבקשים למצוא בי דיבור אחר, אוניברסיטאי יותר, אקדמאי יותר, חרף שהיו המילים כמעט אותן מילים, אולי מעט יותר שבורות. איך תמשיך אם תדבר כך, אמרו ביקשו מאוד מה יכולתי לעשות, והם דואגים מאוד את עתידי, ולא שלוות לבי החרבה, ולא אבני לבי השבורות, ולא פינות לבי המחודדות, לא יכלו לעזור להעביר ממני את הגזירה... והיה סבי מדבר אלי, שואל אותי בקולי האם יש סוף לסיפור הזה, ומה היסטוריה זו שלי מתערבת בשלך, איך באתי להפר חייך, אני דור מדבר ואיך אתה קם לחדש אותי, אתה הדור חיכינו אותו שלא יהיה מבדיל בין עברו לעבר מוריו, כי כבר כאב מאוד עברנו, ונשארתי במדבר למאכל עופות דורסים בשבילך, כדי שלא תזכור אותי, שלא תהיה כואב כמונו...

(אלמוג בהר, "אנא מן אל יהוד")

אלמוג בהר – משורר ומבקר ספרות. "אנא מן אל-יהוד", סיפור קצר של בהר, זכה במקום הראשון בתחרות הסיפור הקצר של "הארץ" לשנת 2005. הסיפור עוסק בצעיר ישראלי יהודי ממוצא עיראקי המתחיל לדבר במבטא הערבי של סבו, ובמהפכה תרבותית שחלה בעקבות כך בחברה בישראל. הסיפור זכה להדים רבים בארץ ובעולם.